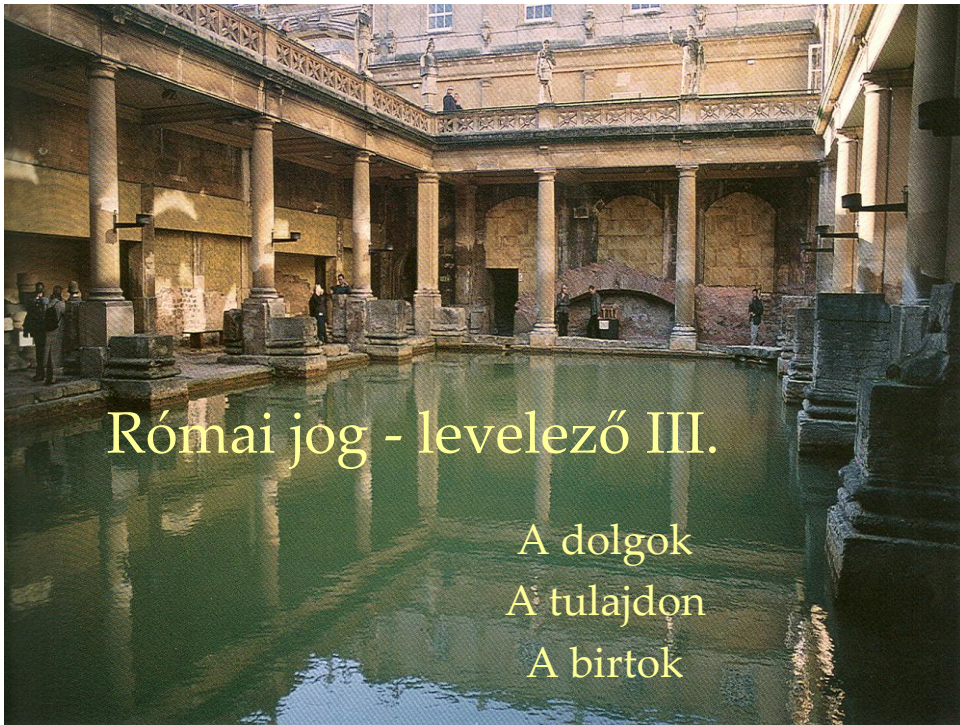

Római jog - levelező III.

A dolgok
A tulajdon
A birtok

a vagyon

- Vagyon (*familia pecuniaque* → *patrimonium / bona*):
az azonos célra rendelt gazdasági érdekű
(azaz pénzben kifejezhető)
- jogosultságok és
- kötelezettségek összessége.

A jogviszonyokat vagyonná a közös állandó cél fogja össze:

- természetes személynél az ember általános életcéljai,
- jogi személynél pedig az az önállósult cél, amely jogalanyisággal van felruházva.

Kivételesen ideiglenes cél is lehet vagyon alanya, mint
pl. a nyugvó hagyaték vagy
a csődvagyon esetében.

a vagyon tárgya

A vagyon alkotó elemeit jelentő jogosultságok és kötelezettségek a vagyon-tárgyak („vagyonkételek”):

- a vagyon alanyának valamennyi dolgán fennálló **tulajdonjogai**,
- az ún. **idegen dologbeli jogok**,
- a **kötelmi követelések**, ill. **tartozások**.

a jogosultságok a vagyon **aktívái**, a kötelezettségek pedig annak a **passzívái**

a vagyonbeli aktívák összértéke adja a bruttó vagyont, s ha ebből levonjuk a passzívák összértékét, kapjuk a tiszta vagy nettó vagyont.

attól függően, hogy a vagyonon belül az aktívák vagy a passzívák értéke van-e túlsúlyban, beszélünk aktív, illetőleg passzív vagyonról

A rómaiak a tulajdon esetében magát a DOLGOT tekintették vagyonalkotó résznek.

Ennek megfelelően a vagyonon belül különbséget tettek

res corporales és **res incorporales** között, értve előbbin a tulajdonjog tárgyait,

utóbbin a vagyonba tartozó minden más jogot és kötelezettséget.

(Gaius II.12-14.)

a dolog - res

a külvilágnak olyan önálló része, ami

- állandó tulajdonságai folytán
- más testi tárgyaktól megkülönböztethető és
- jogviszonynak (tulajdonnak) önálló tárgya lehet

jogi szempontból ezért nem dolgok:

- a külvilágnak azok a részei, melyek **emberi uralom alá egyáltalán nem vonhatók**, pl. az égitelek, a tengerfenék,
- a **szabad ember teste** (de!! a levágott haj, a kihúzott fog),
- a **dolog-alkatrészek** (mert nincsen önálló létük)
- a **dologösszességek**.

dologösszesség

universitas rerum distantium

több önálló, de azonos jellegű és rendeltetésű,
gazdasági kapcsolatban álló dolognak
összefoglalása egy gyűjtőfogalom alá
(nyáj, gulya, ménes, könyvtár, négyesfogat)

- a közös gyűjtőnévvel jelölt dolgok megtartják jogi önállóságukat,
pl. a nyájba tartozó minden egyes állat tulajdonjogát önállóan kell vizsgálni (mindegyikre külön áll be az elbirtoklás).
- a dologösszességnek mégis van jogi jelentősége, mert a benne foglalt dolgok a gyűjtőnevük alatt
 - együttesen vindikálhatók (*vindicatio gregis*),
 - elzálogosíthatók,
 - hasznélvezetbe adhatók (*ususfructus gregis*),
 - róluk egyetlen ügyletben (pl. adásvétel, végrendelet) lehet rendelkezni

felszerelés - tartozék

Egymástól **különböző** jellegű önálló dolgok közt is állhat fenn gazdasági kapcsolat olyan módon, hogy egyikük mint **mellékdolog** egy másik dolog, mint **fődolog** (*res principalis*) állandó szolgálatára, vagy legalább is használhatóbbá tételére van rendelve, **anélkül** azonban, hogy ezzel önálló dolog jellegét elveszítené.

tartozék - *pertinentia*

ha a mellékdolog egyetlen dologból áll,
pl. az evező a csónak,
a kulcs a szekrény,
a fedő a fazék,
a kötőfék a ló tartozéka

a tartozék jogi jelentősége abban van, hogy a fődolog-ra kötött szerződés hatálya **az üzleti szokások szerint** terjed ki rá vagy sem

felszerelés - *instrumentum*

mellékdolgok meghatározott köre van a fődolog céljának szolgálatára rendelve
pl. *fundus cum instrumento, taberna instructa*

a felszerelésről **kifejezetten rendelkezni kell** a szerződésben; jelentősége annyi, hogy a rendes üzemvitelhez szükséges dolgokat és azok mennyiségét a fődologról rendelkező ügyletben **nem kell** tételesen meghatározni

forgalmon kívüli dolgok (*res extra commercium*)

A jogi értelemben dolognak minősülő tárgyak közül némelyeket a római jog különös megfontolásokból kivett a magánjog szabályai alól és részint

a szakrális jog, részint

a közjog szabályozása alá utalt.

Ezek az ún. forgalmon kívüli, másként **forgalomképtelen dolgok** (*res quarum commercium non est*).

Forgalmon kívüliségük abban áll, hogy rajtuk semmiféle magánjog (tulajdonjog, idegen dologbeli jog, birtokjog) fenn nem állhat és a róluk rendelkező szerződés, ill. más ügylet érvénytelen.

res divini iuris

eredetileg az istenek tulajdonában levőknek tekintették, ezért a **ius sacrum** uralma alatt állottak.

később azzal fejezték ki forgalmon kívüli voltukat, hogy ezek nem tartozhatnak senki vagyonába (*nullius in bonis est*).

res publicae

a **populus Romanus** dolgai közül forgalmon kívüliek az ún. **res in usu publico** (másként: **res publico usui destinatae**), a római állam közhasználatra rendelt javai.

res in commercio = res privatae

mindazok a dolgok, melyeket a tételes jog nem rekeszt ki a magánjogi forgalomból, forgalomképesek (**res in commercio**).

Ezeket a **res publica**ével szembeállítva **res privata**enek is nevezzük, tekintet nélkül arra, hogy magánjogok valóban fennállanak-e rajtuk vagy sem.

[ide tartoznak az uratlan (gazdátlan) dolgok (*res nullius*) is]

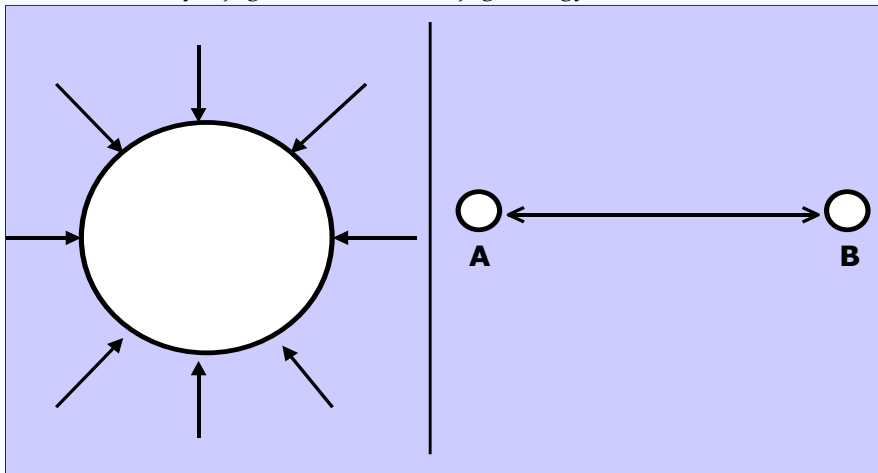
A forgalomképes dolgokat eltérő természeti tulajdonságaik, ill. gazdasági szerepük alapján különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk.

Az így nyert dologosztályoknak adott esetben **eltérő jogi megítélése** lehet.

- ingók - ingatlanok
- helyettesíthető dolgok - helyettesíthetetlen dolgok
- felhasználható dolgok - felhasználhatatlan dolgok
 - osztható dolgok - oszthatatlan dolgok
 - egyszerű dolgok - összetett dolgok
 - *res mancipi* - *res nec mancipi*

a dologi jog

Dologi jogok azok az ún. **egypólusú jogviszonyok**, amelyek a jogosítottnak (elvileg) teljes vagy részleges gazdasági kihasználást (élvezetet) biztosítanak egy dolog felett azáltal, hogy **mindenki mást eltiltanak** a dologra való minden olyan behatástól, amely a jogosított élvezetét, jogának gyakorlását zavarná.

a dologi jog (2)

- a) Szemben a relatív szerkezetű kötelmi jogokkal, melyek egy vagy több meghatározott személy között állnak fenn, akik szabályként kölcsönösen jogosítva és kötelezve is vannak, a dologi jogok **abszolút szerkezetűek**: azaz a dologi jogosulttal szemben őt magát leszámítva **mindenki más** (tehát az egész emberiség) áll **kötelezettként**, de az ő kötelezettségük kimerül a puszta nem tevésben, a jogosult joggyakorlásának zavarásától való tartózkodásban.
- b) Dologi jog tárgya csak **forgalomképes önálló dolog** lehet. Alkatrészen külön dologi jog fenn nem állhat, az összetett dologon fennálló tulajdonjog kiterjed annak minden részére. Ha a dolog utóbb forgalomképtelenné válik, akkor a rajta fennállott dologi jog ugyanúgy megszűnik, mint amikor a dolog elpusztul.
- c) A dologi jogok védelmére **petitórius jogeszközök** szolgálnak: a meglévő birtok védelmére alperesi pozícióban **exceptiók**, az elvesztett birtok visszaszerzésére pedig az **in rem actiók** (*vindicatio*k)

a dologi jog (3)

d) A **dologi jogok köre zárt**, azokat a törvény taxative állapítja meg, a felek magánautonómiája tehát nem terjed ki új dologi jogok létesítésére.

Két nagy csoportjukat szokás megkülönböztetni:

1. *ius in re propria*, vagyis a tulajdonjog,
2. *iura in re aliena*, az ún. idegen dologbeli jogok:
 - a szolgalmak (*servitus* és *ususfructus*),
 - az örökhaszonbérlet (*emphyteusis*),
 - örökbérlet v. felülepítményi jog (*superficies*)
 - zálogjog (*pignus* és *hypotheca*).

(3.) harmadikként ide sorolhatók tkp. a birtok-jogok (*iura possessionis*) is, mivel a birtok jogi tény, amelynek joghatásai a birtokvédelem és meghatározott feltételek között a tulajdonkeletkeztetés.

a tulajdonjog fogalma

A tulajdonjog (*dominium, proprietas*) az a legteljesebb dologi jog,

1. melynél fogva a tulajdonos (**dominus**) a tulajdonjog tárgyául szolgáló dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja és
2. dologában mindazt megteheti, ami más jogait nem sérti

1. A kizárandó behatások alapján véve kétféleképpen:

- a) valaki idegen dologbeli jogot formálva a dologra (jogára hivatkozva) zavarja a tulajdonost annak békés birtoklásában = **zavarás**,
- b) a tulajdonjog tárgyát jogosulatlanul tartja birtokában = **kivetés**.

- a) a kizárás eszköze az első esetben elsősorban az *actio negatoria*,
- b) a másodikban a *rei vindicatio* és az *actio Publiciana* lesz.

A tulajdonos **kizárási hatalmasságát** nevezzük a tulajdonjog **NEGATÍV OLDALÁNAK**

A tulajdon, mint társadalmi viszony a kizárás jogi eszközei biztosításával lett jogi viszonyná, s ezek teszik ki a tulajdoni jogviszony lényegét: ha tulajdonos vagyok, vindikálhatok, s megfordítva, ha megillet a vindikálás joga, akkor tulajdonos vagyok - „*meum est ex iure Quiritium*”.

a tulajdonjog tartalma

2. A negatív oldal csupán a békés birtoklást biztosítja a tulajdonos számára, de ez utóbbi teremti meg a valóságos lehetőséget a dolog élvezetére, s vele való tényleges és jogi rendelkezésre.

Ezt a dologélvezeti lehetőséget nevezzük a tulajdonjog pozitív oldalának. A POZITÍV OLDALBAN egybefoglalt jogosultságok kimerítően (taxatív) fel nem sorolhatók - általánosságban vannak a tulajdonosnak megadva: a törvény megszabta határokon belül a tulajdonos elvileg teljes jogi hatalommal bír a dolog felett.

A pozitív oldalt kitevő jogosultságok legfontosabbjai gyakorlati okokból mindazonáltal nevesítve vannak:

- a) a tulajdonost e szerint a dologgal való tényleges rendelkezés körében megilleti
 - a bírhatás és birtoklás joga (*ius habendi, possidendi*)
 - a használat és gyümölcsöztetés joga (*ius utendi et fruendi*),
 - elhasználás vagy éppen a megsemmisítés joga (*ius abutendi, annihilandi*),
- b) a jogi rendelkezés körében
 - az élők közti vagy halálesetre szóló ügylettel való elidegenítés joga (*ius distrahendi*) és
 - az idegen dologbeli jogokkal való megterhelés joga (*ius onerandi*).

a tulajdonjog határai

A tulajdon a legtartalmasabb és legteljesebb dologi magánjog - a dolog feletti gyakorolható teljes jogi uralom, azonban mégis csak a jogrend által szabott határok között.

A határokat a jogrend a mindenkori társadalom szükségletei alapján állapítja meg.

A római jogban a tulajdon korlátozásai (határai) háromfélék:

- szomszédjogok,
- közérdekű korlátozások
- elidegenítési tilalmak

elidegenítési tilalmak

a tulajdonjog elidegeníthető és idegen dologbeli joggal megterhelhető kivételes esetekben azonban ezek a jogosítványok elvonhatók

- törvény (jogsabály),
 - *magistratusi* intézkedés,
 - ügyleti rendelkezés által
1. Az ún. törvényi, azaz **törvényen alapuló** elidegenítési tilalmak ellenére eszközölt rendelkező ügyletek semmissék.
Ilyen tilalom alatt állnak:
 - a) a hozományul adott itáliai telek,
 - b) a gyámolt bizonyos dolgai (*res pupilli*),
 - c) a peres dolog (*res litigosa*) Augustus egyik *edictuma* értelmében, mely az elidegenítést egyszersmind büntette is.
 2. Semmissék a hatósági elidegenítési tilalomba ütköző rendelkezések. A tilalmat a *magistratus decretuma* létesíti, jogsabály alapján
Ilyen tilalom alatt áll:
 - a tékozló (*prodigus*), akit a *praetor* könnyelműsége miatt tilt el vagyona kezelésétől (*bonis interdicere*),
 - a hagyatéki dolog a hitelezők kérésére, ha az örökös örökösi minősége körül kétely merült fel (*heres suspectus*)

elidegenítési tilalmak (2)

3. elidegenítési tilalom kiköthető **jogügyletben** (szerződésben vagy végrendeletben) is

- a) Az **élők közti ügyletben** előírt elidegenítési tilalom
 - a klasszikus jogban csupán kötelmi hatályú: megszegése az elidegenítést **nem teszi semmissé**, csak kártérítésre kötelezi az elidegenítőt.
 - Justinianus dologi hatályt ad a szerződésen alapuló elidegenítési tilalomnak is - semmis az ügylet
- b) A **végrendeletben** foglalt tilalom olyankor, amidőn megállapítható,
 - hogy kinek a javát szolgálja – figyelembe veendő – kihat az ügylet érvényességére,
 - ellenkező esetben – a tilalmat nem írottak (*nudum praeceptum*) kell tekinteni – nem hat ki az ügylet érvényességére.

I. a quiritar tulajdon

A *ius civile* szerinti, tehát valódi római tulajdon (*dominium ex iure Quiritium*) létrejöttéhez három feltétel együttes megléte volt szükséges, melyek valamelyikének hiánya sajátos tulajdoni alakzatokat eredményezett:

- a) Quiritar tulajdon alanya csak *ius commercii*-vel bíró önjogú személy, azaz *civis* vagy legalábbis *latinus* lehet.
- b) Quiritar tulajdon tárgyául csak erre alkalmas dolog szolgálhat. Ilyen minden forgalomképes dolog a tartományi telek kivételével.
- c) Quiritar tulajdont csak erre alkalmas szerzősmóddal lehet megszerezni.

Keresete: a *rei vindicatio* –
a saját tulajdonjogát állító keresete –
a pertárgyként megjelölt dolog birtokosa ellen
– a dolog kiadása iránt.

II. a peregrinus tulajdon

Miként általában vagyongjai nem lehettek, az idegent nem illethette római tulajdon sem.

A meghódított területeknek azokat a lakóit, akiket nem tettek rabszolgává, a rómaiak meghagyták (egészen vagy részben) javaik birtokában.

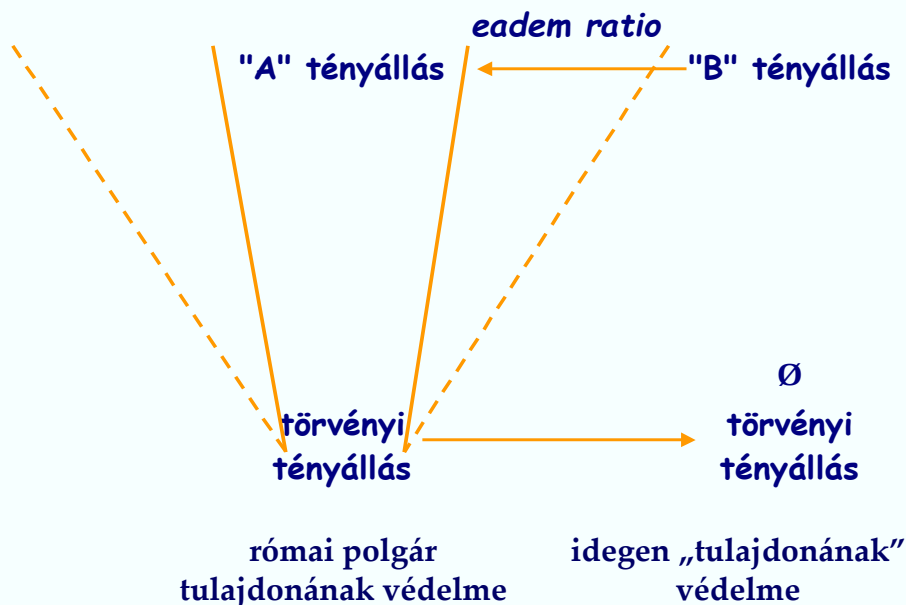
A *peregrinus*ok azonban nem nyertek dolgaik fölött quiritar tulajdonjogot, nem élhettek tehát a római tulajdonvédelmi eszközökkel sem, javaik védelméről csupán a megtűrt helyi jogok gondoskodtak.

Később azonban a római hatóságok (a *praetor* és a tartományi helytartó) is védelmet nyújtottak nekik, megadván számukra a római tulajdonkereseteket, mint *utilis actio*kat („*si civis esset*”) – *ANALOGIA LEGIS*.

A köztársaság korában ezzel a *quiritar* tulajdon mellé új tulajdonféleség lépett, a *peregrinus* tulajdon (*dominium ex iure gentium*).

Ennek a jelentősége azonban a polgárjogok fokozatos kiterjesztésének arányában csökkent, a *constitutio Antoniniana* (Kr.u. 212.) után pedig gyakorlatilag eltűnt, átalakult római tulajdonná.

analogia legis - joghézag esetén

III. a tartományi telek tulajdona

Az állami tulajdonban álló tartományi telkeken belül a *principatus* elején különbséget tettek

a *senatus*-nak adózó *fundus stipendiarius* és

a *princeps*-nek adózó *fundus tributarius* között aszerint,

hogy az adózó telek a *senatus* vagy a császár kormányzata alatt álló provinciákban volt-e.

A magánosok jogát ezek felett nem nevezték tulajdonjognak, csupán *possessio et ususfructus*-nak, bár ez annak tartalmilag megfelelt. Lehetett róla élők között és halálesetre szólóan rendelkezni, csupán a bérfizetési kötelezettség utalt a jogosult különleges helyzetére.

A jogosultnak nem csupán a birtokvédelmi eszközök álltak rendelkezésére, hanem megkapta a *quiritar* tulajdonos jogvédelmi eszközeihez hasonló *petitórius* kereseteket is.

A *praetor*, ill. a tartományi helytartó utánképzetten adta meg a védelmet: a tulajdonjogra való utalás („*eius esse*”) helyett a megfelelő módosított kitéttel írva: „Ha kiderül, hogy A.A. a telket bírhatja, birtokolhatja, gyümölcsöz-tetheti”, vagyis egy *in factum concepta actio*-t adott.

A *principatus* végéig, a Kr.u. 270-es évekig ismert ez a forma.

IV. az ún. bonitár tulajdon

Quiritar tulajdon szerzésére alkalmas szerzésmódok voltak már ősidőktől fogva az ún. eredeti szerzésmódok, származékos szerzés esetén pedig a *res Mancipare a Mancipatio*, a *res nec Mancipare* a formátlan *traditio*, mindkettőre pedig az *in iure cessio*.

Ha valaki *res Mancipit* annak tulajdonosától puszta traditíóval szerzett meg, nem vált a dolog *quiritar* tulajdonosává, hanem az továbbra is az átruházóé maradt, aki tehát a dolgot akár vissza is követelhette a szerzőtől mindaddig, amíg utóbbi a dolog *quiritar* tulajdonát elbirtoklás révén meg nem szerezte.

A *res Mancipi* átruházására a civiljogban előírt formaságok azonban elvesztették gyakorlati jelentőségüket a *praetori edictum* újításai eredményeként.

Az *edictum* ui. *in rem* védelmet adott mindenkinek,

- aki valamely dolgot egy jogszerű szerzescím (*iusta causa*) alapján
- jóhiszeműen (*bona fide*) szerzett, akár tulajdonostól, akár nemtulajdonostól, formaszerűen vagy formátlanul -

„in bonis esse, rem in bonis habere.”

IV. az ún. bonitár tulajdon (2)

Publicius *praetor* a Kr.e. II. században az *edictum*ában meghirdetett kereset-formulában egy *FICTIO*val ugyanis arra utasította a bírót, hogy a birtokból kiesett elbirtoklófélben lévő tekintse úgy, mintha az elbirtoklási idő letelt volna („*si annum possedisset*”), az *usucapio* többi feltételének érintetlenül hagyásával.

Ez a szokásosan *actio Publiciana* néven emlegetett kereset tehát nem más mint egy *rei vindicatio fictitia*, amelyhez a felperesnek két pozitív feltételt kell bizonyítania:

1. a szerzescímet (*iustus titulus*), és azt,
2. hogy a szerzescím alapján birtokba is lépett.

Ebből következően a *praetor* az *in iure* perszakaszban a felperes előadása szerint választotta meg a kiadandó performulát:

- a) a *rei vindicatio*ét, ha a felperes azt állítja, hogy a szerzescím alapján egy olyan időpontban lépett birtokba, mely óta a birtok elvesztéséig a törvényt szabta elbirtoklási idő letelt,
- b) az *actio Publiciana*ét, amennyiben felperes ennél rövidebb idejű jogcímes birtokot állít.

A római jogi tulajdon formák

Tulajdoni formák	Feltételek - Feltétel hiány	Védelem eszköze	Időbeli elhelyezkedés
Quiritar tulajdon	a) Quiritar tulajdon <u>alanya</u> csak ius commerciiel bíró önjogú személy, azaz civis vagy legalábbis Latinus lehet. b) Quiritar tulajdon <u>tárgyául</u> csak erre alkalmas dolog szolgálhat. Ilyen minden forgalomképes dolog a tartományi telek kivételével. c) Quiritar tulajdont csak erre alkalmas <u>szerzésmóddal</u> lehet megszerezni.	<u>civiljogi</u> rei vindicatio	Mindvégig fennáll
Pregrinus tulajdon	hiányzik a "tulajdonos" ius commercii-je	<u>utilis</u> rei vindicatio	preklasszikus jogtól a Con- stitutio Antoniniana-ig
Tartományi telek "tulajdona"	tárgya tartományi telek, ami nem lehet quiritar tulajdon tárgya	<u>in factum</u> actio a rei vindicatio mintájára	preklasszikus jogtól 270-75- ig, Aurelianus császár törli el a tartományi telek kate- goriáját
Bonitár (praetori) tulajdon	nem megfelelő szerzésmóddal jutottak hozzá a res mancipihez, vagy nem tulajdonostól szereztek	actio Publiciana (<u>fictitia</u> actio)	A quiritar és bonitár tulajdon kettőssége ezért már a klasszikus korban is csupán archaizmus volt, melyet Justinianus törölt el véglegesen.

a tulajdonjog tartalma

A tulajdonjog az a legteljesebb dologi jog,

1. melynél fogva a tulajdonos (**dominus**) a tulajdonjog tárgyául szolgáló
dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja és
2. dolgában mindazt megteheti, ami más jogait nem sérti

A tulajdonos dologélvezeti lehetőségét nevezzük a tulajdonjog pozitív
oldalának.

A POZITÍV OLDALBAN egybefoglalt jogosultságok kimerítően (taxatíve) fel
nem sorolhatók - általánosságban vannak a tulajdonosnak megadva: a
törvény megszabta határokon belül a tulajdonos elvileg teljes jogi
hatalommal bír a dolog felett.

A pozitív oldalt kitevő jogosultságok legfontosabbjai gyakorlati okokból
mindazonáltal nevesítve vannak:

- a) a tulajdonost e szerint a dologgal való tényleges rendelkezés körében
megilleti
 - a bírhatás és birtoklás joga (*ius habendi, possidendi*)
 - a használat és gyümölcsöztetés joga (*ius utendi et fruendi*),
 - elhasználás vagy éppen a megsemmisítés joga (*ius abutendi, annihilandi*),
- b) a jogi rendelkezés körében
 - az élők közti vagy halálesetre szóló ügylettel való elidegenítés joga (*ius distrahendi*) és
 - az idegen dologbeli jogokkal való megterhelés joga (*ius onerandi*).

a birtok jelensége

A jogi műnyelvben birtoknak legáltalósabb értelemben azt a **tényleges állapotot** nevezzük melyben valaki akkor van,

- midőn a **közvetlen, fizikai hatalmában** tart egy dolgot, vagy
- midőn legalábbis **meg van a lehetősége** arra, hogy a dolgot a maga szokásszerű rendeltetése szerint használja.

Azt, hogy mikor tekinthető egy birtokállapot megvalósultnak, mikor van valaki egy dolog tekintetében „**birtokhelyzetben**”

a **gyakorlat és szokások** szabják meg.

a. Az **értéktárgyakat**, személyes holminkat, ipari termékeket **szorosabb őri-**zetben, elzárva, elraktározva tartjuk.

b. **Más ingó dolgoknál lazább a kapcsolat**, így pl.

birtokoljuk a legelőn levő állatot, az erdőben hagyott kitermelt fát, az építkezéshez felhalmozott építőanyagot.

c. A **leglazább a kapcsolat az ingatlanok** tekintetében, de ez is igen változatos lehet. Másként birtokoljuk pl.

a szántóföldet, a kertet, az erdőt, a havasi legelőt,

a művelés alatt nem álló telket, az időszakosan használt nyaralót.

Az ingatlanok birtoklásához elegendő, **ha meg van a lehetőség**, hogy a birtokos odajusson, vagyis a birtok mindaddig fennmarad, a **míg a birtokost a hozzájutásban nem akadályozzák**.

a birtok elemei

A birtoknak – bármilyen legyen is a szokásszerű birtokállapot – **két elemét** lehet megkülönböztetni:

animus possidendi

kell, hogy a birtokos
akarjon birtokolni

corpus possidendi

szükséges, hogy birtoklási akartát
külső tényekben is megvalósítsa

a birtokláshoz **mindkét elem együttes megléte** szükséges

Animus nélkül nincs birtoklás:
a pusztá testi közelség, még ha az adott dolgot szokásosan így is szoktuk birtokolni, **még nem terem birtokot**, ha a birtoklási szándék hiányzik.

Másrészt a **pusztá birtoklási akarat sem elegendő** a birtok létrejöttéhez, hanem szükséges annak **ténylegessé válása**, a **corporális elem** megvalósulása.

Az *animus* és *corpus* **nem két különálló** mozzanata a birtoknak, hanem az egyik a másik nélkül nem létezhet.

A *corpus* az **akarat külső megnyilvánulása**, a külvilág számára **csak a corpus** észlelhető, ezért a saját birtokra hivatkoznak csak ezt kell bizonyítani, az *animust* az ellenkező bizonyításig **fennforgónak kell tekinteni - vélelem**.

a birtok, mint tény

A birtok, mint **puszta tényhelyzet** nem a jog teremtménye, létezett az állam és a jogrend kialakulása előtt is.

Amikor az állam a dologhasználat biztosítására jogokat (pl. tulajdonjog) terem, ezzel azt akarja elérni, hogy **a dolgok birtoka a jogosultaknál legyen**: ezeknek megengedi a dolog birtoklását, mindenki másnak megtiltja azt.

Az ideális helyzet: a dolgok kizárólag azoknál vannak, **akiknek joguk is van rá**, vagyis ha a jogosult és a birtokos egyazon személy.

a valóságban azonban a dolgok tényleges birtoka az esetek egy részében **eltér a jogszerű állapottól** = a birtok ténye **független attól**, hogy a birtokosnak a dologhoz van-e valamilyen joga vagy nincs.

A birtokos azért birtokos, mert nála van a dolog
akár joggal
akár jogellenesen

mert tényleges uralmat valósít meg a dolog felett
akár önhatalmúlag, saját hatalmát gyakorolva,
akár mások közreműködésével.

JOGI TÉNY!

a birtok joghatásai - birtokjogok

A birtokhoz, mint jogi tényhez fűződő **jogkövetkezményeket** kétféleképpen lehetnek, s összefoglalóan **birtokjogoknak** (*iura possessionis*) nevezzük azokat:

A birtoklás önmagában, jogosságára vagy jogellenességére tekintet nélkül **védelemben** részesül
(**védelmi hatás**)

A **védelmi hatás** általánosabb és jellegzetesebb

- általánosabb, mert a birtokos igénye a birtokállapot **zavartalan fenntartására** bárkivel szemben **pusztán a birtok tényéből** folyik.

- jellegzetesebb mert a **jogi tény** és a **joghatás kapcsolata szorosabb** a birtoknál, mint más jogoknál.

A birtoklás bizonyos **további feltételek** fennforgása esetén **tulajdonjogot eredményez**, illetőleg a tulajdonszerzés egyik elemeként szerepel
(**tulajdon-keletkeztető hatás**)

Megkövetelt, hogy az **élők közötti forgalomban** a tulajdonjog keletkezésénél **a birtok meglegyen**.

A birtok a tulajdonszerzésnél kétféleképpen szerepel:

- mint **pillanatnyi birtok** a foglalás, a gyümölcsszerzés, tulajdonátruházás esetében, illetve
- mint **tartós birtok** az elbirtoklásnál.

possessio civilis

Szűkebb értelemben birtoknak mondjuk a birtokhelyzetet olyankor, amikor a **birtok ténylegességéhez birtokjog** is járul.

(Ellenkező esetben a birtoklást

egyes esetekben *naturalis possession*nak

más esetekben *detention*nak vagy bírlatnak nevezzük.

Ezen utóbbi esetekben a birtoklás ténybeli eleméhez **nem járulnak hozzá a birtokjogok**)

A szűkebb értelmű birtok (*civilis possessio*), illetve a másik két hatalmi helyzet között **külső megjelenésükben nincsen különbség**.

Egyazon dologon a birtokos is, a *naturalis possessor* is, és a bírláló is **azonos**, az illető dolog birtoklása szempontjából tipikus, a dologra jellemző **birtokosi cselekményeket** végez.

Az elhatárolás csak **kívülről nem észlelhető tényezők** vizsgálata alapján lehetséges.

Ez az elhatárolási kérdés a római jog irodalmában régóta vitatott. Hiszen vannak **olyan helyzetek**, amelyeknél nem tűnik igazán logikusnak az egyik vagy másik csoportba való besorolás.

possessio civilis (2)

*civilis possessor*nak volt tekintendő a római jog szerint:

- a tulajdonos,
- a jóhiszemű birtokos (vagyis aki azt hiszi, hogy az ő birtoklása nem sérti másnak a jogát, például azt hiszi, hogy a dolog az övé),
- a rosszhiszemű birtokos (vagyis aki tudja, hogy birtoklása jogrendbe ütközik, sérti másnak a jogát),
- a záloghitelező (*pigneraticius*),
- az örökhaszonbérlő (*emphyteuta*),
- a szívességi használó (*precarista*),
- a vitás dolog letéteményese (*sequester*).

Az ezen pozícióban lévő birtokosok helyzetében **az a közös**, hogy **birtokvédelemben** részesülnek, vagyis **pusztán birtoklásuk tényének** igazolása után – bizonyos szabályok betartásával – **egyszerű**, peren kívüli, **interdictális védelmet** kapnak a *praetor*tól.

A források az utolsó négy esetben **mindkét felet birtokosnak** ismerik el, s azt mondják, hogy

- akinél a dolog van a **védelem szempontjából** birtokos (*possessor ad interdicta*)
- a másik fél pedig birtokos a **tulajdon-keletkeztető hatás** tekintetében (*possessor ad usucapionem*)

egyéb birtokfajták a joghatások alapján

A nem *civilis possessorokat*, vagyis a tágabb értelemben vett birtokosokat **két (illetve három) csoportba** oszthatjuk.

Naturalis possessio - Detentio

abszolút *detentio*

- Ebben az esetben a dolog
- **forgalmon kívülisége** vagy pedig
 - **a birtokló jogképtelen** volta akadályozza a birtokjogok megszerzését.

(Utóbbi eset akkor fordul elő, amidőn a hatalom alatti, vagy rabszolga nem a családfő, illetve a gazda részére szerez, hanem a maga számára pl. lop vagy sikkaszt.)

Nb. a tényleges birtokos *possessor* mivolta **vélelmezve** van!!

relatív vagy képviseleti *detentio*,

- amikor is a dolog tényleges birtokosa más számára, más nevében (*alieno nomine*) birtokol, vagy
- mint **hatalomalatti személy**,
 - mint **dologi jogosult** (haszonélvező, használó, örökbérlő),
 - mint a más dologát **kötelmi alapon** birtokló (pl. bérlő, munkavállaló, vállalkozó, megbízott, stb.)

(ezek **birtokközvetítő detentorok**, mivel a birtok ténylegességét **más valaki számára** tartják fenn, aki gyakorolja a birtokjogokat, holott a dologt magát valójában nem birtokolja)

egyéb birtokfajták a joghatások alapján (2)

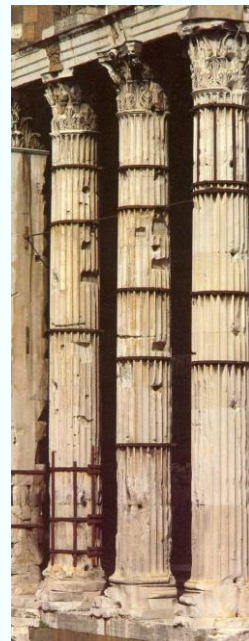
Vitatott, hogy már a klasszikus, vagy csak a poszt-klasszikus korban jött-e ehhez a hármas beosztáshoz **egy negyedik** - a *iuris* vagy *quasi possessio*

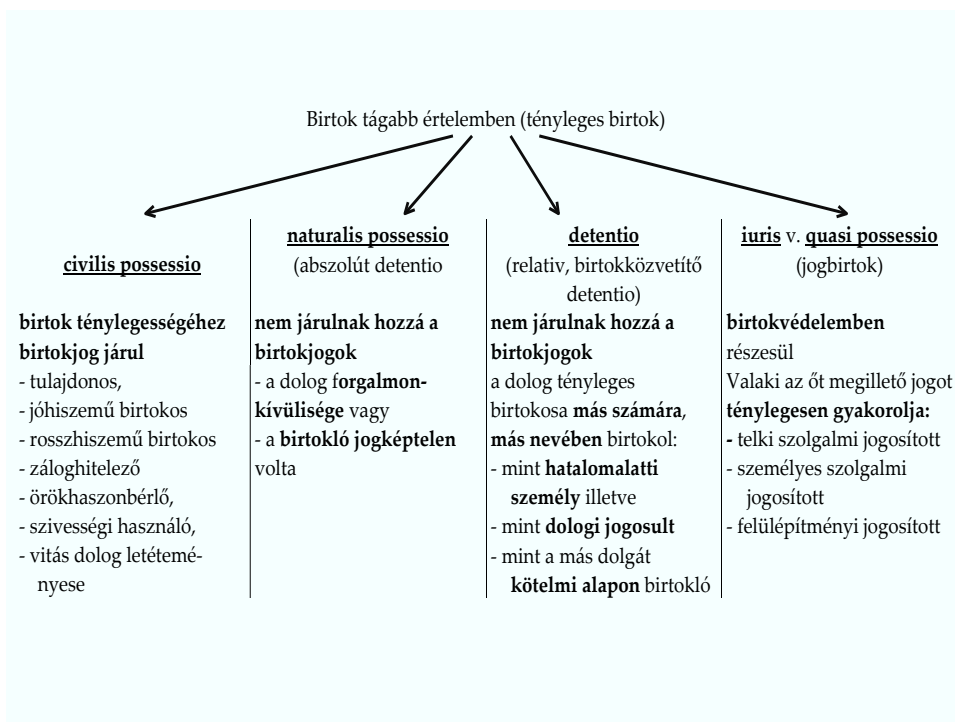
Ebben az esetben **bizonyos jogok gyakorlását** tekintették a birtoklás *corpore* eleme megnyilvánulásának – pl. haszonélvezet, egyes szolgalmi jogok

A *civilis possessorok*hoz hasonlóan a *quasi (iuris) possessorok* is **birtokvédelemben** részesülnek.

A birtokközvetítő *detentorok* és az abszolút *detentorok* vagy *naturalis possessorok* **nem kapnak birtokvédelmet**, és tulajdont sem eredményezhet birtoklásuk.

Ugyanígy **ki van zárva a tulajdon keletkezés** lehetősége a **jóhiszemű birtokos kivételével** az összes többi *civilis possessor*nál és *iuris possessor*nál.

a birtok joghatásai - birtokjogok

A birtokhoz, mint jogi tényhez fűződő **jogkövetkezményeket kétféleképpen** lehetnek, s összefoglalóan **birtokjogoknak** (*iura possessionis*) nevezzük azokat:

A birtoklás önmagában, jogosságára vagy jogellenességére tekintet nélkül **védelemben** részesül (**védelmi hatás**)

A **védelmi hatás** általánosabb és jellegzetesebb

• általánosabb, mert a birtokos igénye a birtokállapot **zavartalan fenntartására** bárkivel szemben **pusztán a birtok tényéből** folyik.

• jellegzetesebb mert a **jogi tény** és a **joghatás kapcsolata szorosabb** a birtoknál, mint más jogoknál.

A birtoklás bizonyos **további feltételek** fennforgása esetén **tulajdonjogot eredményez**, illetőleg a tulajdonszerzés egyik elemeként szerepel (**tulajdon-keletkeztető hatás**)

Megkövetelt, hogy az **élők közötti forgalomban** a tulajdonjog keletkezésénél **a birtok meglegyen**.

A birtok a tulajdonszerzésnél kétféleképpen szerepel:

- mint **pillanatnyi birtok** a foglalás, a gyümölcsszerzés, tulajdonátruházás esetében, illetve
 - mint **tartós birtok** az elbirtoklásnál.

a birtokvédelem

A birtokhoz fűződő két jogkövetkezmény (védelem, tulajdonkeletkeztetés) közül a védelmi hatás az általánosabb.

Míg a birtok csak további, szorosan körülírt feltételek meglétében eredményez a birtokos javára tulajdonjogot (tulajdon-keletkeztető hatás), a védelmi hatás pusztán a birtoklás tényleges-ségéhez fűződik a **CIVILIS POSSESSOR** részére.

A birtokos számára a védelem szüksége két esetben merül fel:

- ha a hibátlan módon szerzett dolog békés birtoklásában őt **zavarják** (ún. **birtokháborítás**): a birtokos igénye itt a **birtokháborítás megszüntetésére** irányul;
- ha tőle az általa birtokolt dolgot (akár egy harmadiktól hibásan szerzettet is) **TILOS ÖNHATALOMMAL elvonják** (ún. **kivétel**): ilyenkor a birtokból kivetettnek **a korábbi birtokállapot helyreállítására** van igénye, tehát arra, hogy a dolgot visszakapja.

tilos önhatalom

Tilos önhatalomról itt akkor beszélünk, amidőn valaki szembeszökően megrovás alá eső módon jutott egy dolog birtokába, éspedig:

- vi**, azaz a dolgot az előző birtokos **erőszakos** kivételével foglalta el,
- clam**, vagyis **alattomban**, a korábbi birtokos beleegyezése nélkül, annak háta mögött szerezte meg a dolog birtokát (pl. a tolvaj), (ez **csak ingónál** !! lehetséges)
- precario**, amikor is a *precarista* az ingyenes használatba – tetszés szerinti visszavonhatás mellett – kapott dolgot felszólításra nem adja vissza (a visszaadás megtagadásától fogva hibás).

a birtokvédelem (2)

A **tilos önhatalommal** szerzett birtokot **hibás birtok**nak (*vitiosa possessio*) nevezzük, a birtokost pedig **hibás birtokosnak** (*vitiosus possessor*).

VI, CLAM, PRECARIO szerzett birtok

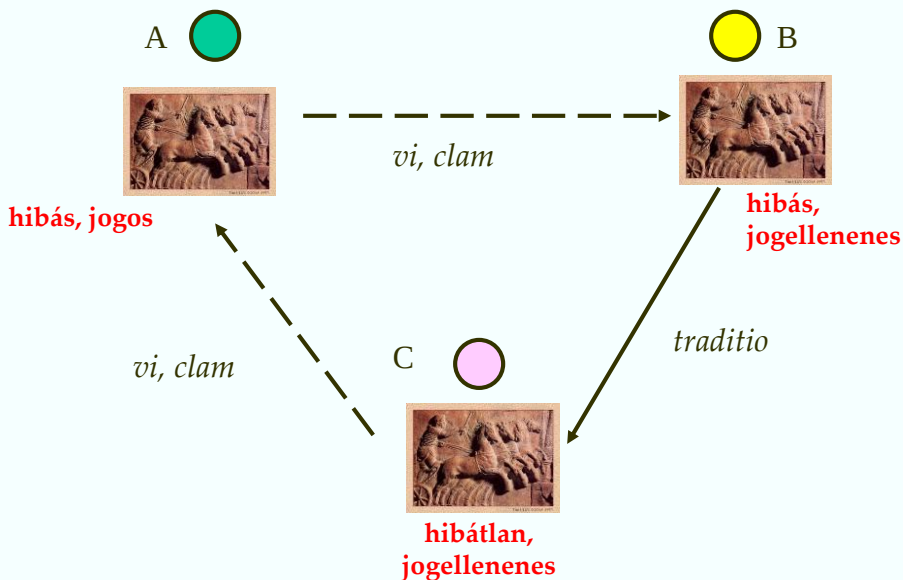
A birtok hibája (*vitium*) azonban csak relatív jellegű, ami azt jelenti, hogy a tilos önhatalommal szerző birtoka **csak a kivetettel szemben tekintendő** *vitiosa possession*nak, míg mindenki mással szemben birtoka hibátlan, tehát **velük szemben birtokvédelemben** részesül.

Fontos: a **birtok hibás volta nem esik egybe annak jogellenességével !!**

- Jogellenes birtokról (*iniusta possessio*) akkor van szó, amidőn a birtoklás - a **birtokszerzés körülményeire tekintet nélkül - objektíve sérti más jogát.**
- Hibás birtoknál ellenben csupán a **birtokhoz jutás módja** esik kifogás alá, holott lehetséges, hogy a **hibás birtokosnak joga van** a birtokláshoz; (pl. a tulajdonos erőszakkal visszaveszi a dologát attól, aki azt egy harmadiktól szerezte. – lásd következő ábra!)

A tulajdonos így szerzett birtoka tehát **jogos**, megszerzése módját tekintve azonban **egyúttal hibás**.

hibátlan, jogos

possessorius eljárás

A birtokvédelmi eljárásban egyedül annak a **TÉNYkérdésnek** van jelentősége a vita eldöntése szempontjából, hogy a felek közül **melyik tekintendő birtokosnak**, melyik **birtokháborító**nak, ill. **melyikük hibátlan vagy hibás birtokos** a másikkal szemben.

ezért nevezzük a birtokra alapított, a **birtokláshoz való jog** kérdésének **kizárásával** egyedül a „*possessum*” TÉNYE körül forgó pert *possessorius* (birtok-) pernek (a magyar jogi szóhasználatban „**sommás**” birtok-pernek), amely lehet, hogy csupán **ideiglenesen rendezi** a felek közti jogviszonyt, míg a végleges rendezés a JOGkérdésre alapított *petitorius perre* (a magyar jogi nyelvben: „**rendes**” birtok-perre: tulajdonkeresetek, idegen dologbeli jogosultak keresetei) marad: a birtokperben **esetleg alulmaradt jogos birtokos** később ezzel kényszerítheti a birtokvédelmi eljárásban győztes ellenfelét a dolog kiadására.

birtokvédelem a klasszikus jogban

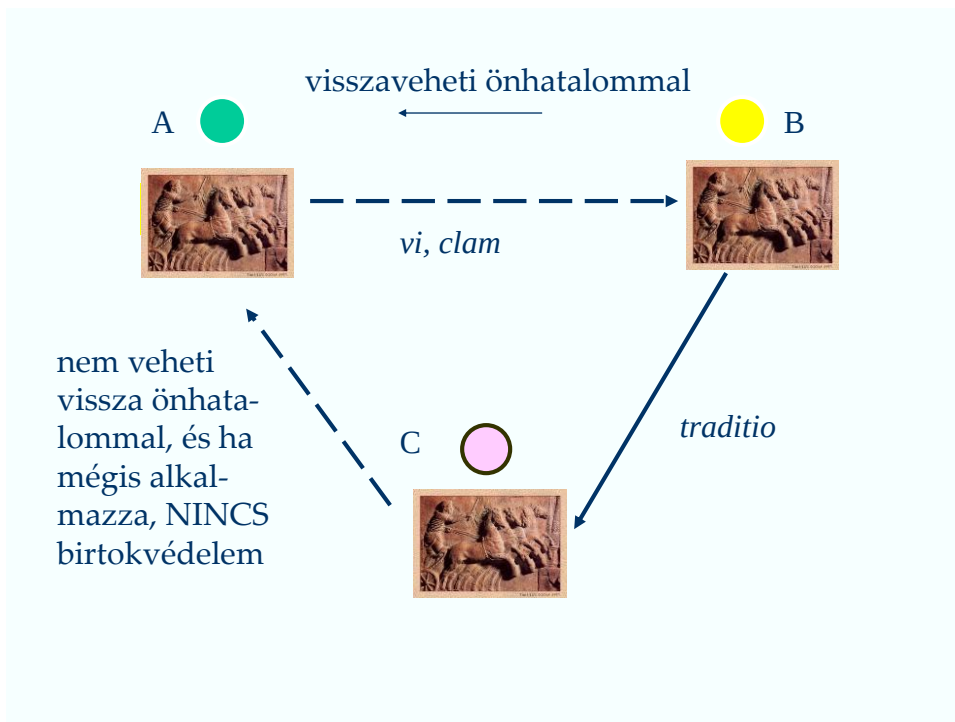
A meglévő **birtok háborítás** elleni védelmére és a **tilos önhatalommal elvont birtok visszaszerzésére** a - *praetori INTERDICTUM*ok szolgáltak, ill. - ugyanazon feltételek mellett magának a **hibátlan birtokosnak** az önhatalom gyakorlása.

A két védelmi eszköz közti **választás a birtokos joga**, a gyakorlatban azonban a sértett fél rendszerint **olyankor folyamodik** hatósági védelemért, amidőn a sérelem önhatalommal való kiküszöbölésére irányuló előző kísérlete **nem járt sikerrel**.

A klasszikuskori interdiktális védelem tehát **nem is annyira az önhatalom alkalmazása ellen** irányult (csak ha az tilos), mint inkább **azt támogató intézmény** volt.

A védelem elvei különböztek a szerint, hogy **ingatlan** vagy **ingó** dolog-e az eljárás tárgya

a birtokvédelem kialakulása

a *possessorius* birtokvédelem intézményrendszerét a *praetor* alkotta meg fokozatosan a **második pun háborút** (Kr.e. 218-201) követő időben

A *praetor* először (1) a **közföldek** birtokosainak, pusztán birtokuk alapján adta meg a nem nélkülözhető védelmet.

Hasonló igény jelentkezett (2) a **precariumba** kapott földek birtokosai részéről is, mivel a *precarium* addig, mint tisztán szívességi viszony, a jog világán kívül esett.

Utóbb (3) a **magántulajdonban** álló valamennyi ingatlanra, majd (4) az **ingókra** is kiterjesztették a védelmet.

A birtokvédelmet a *praetor* államigazgatási eljárásban, **interdictum**okkal biztosította. Ezek *formula*-mintáit, valamint a jogos önhatalom igénybevételeinek feltételeit *edictum*ában meghirdette.

interdicta retinendae possessionis - **interdicta recuperandae possessionis**
(a megzavart birtokhelyzet megtartására - az elvont dolog visszaszerzésére)

interdictum simplex - **interdictum duplex**

ingatlanok birtokvédelme

interdictum uti possidetis (A)

Interdictum uti possidetis-t abban az esetben bocsát ki a praetor, amidőn az előtte megjelent folyamodó az ingatlant az *interdictum* kiadása idején birtokolva azt állítja, hogy alperes őt az ingatlan békés birtoklásában zavarja.

az *interdictum uti possidetis* legegyszerűbb alkalmazási esetének eseménysora a következő:

1.	A zavarja F -t az ingatlan birtoklásában
2.	F a zavarás ellen interdictum ot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja az indokolatlan zavarást
5.	F -nél hagyja a dolgot és eltiltja A -t a zavarástól
	(megtartó hatály)

ingatlanok birtokvédelme (2)

interdictum uti possidetis (B)

Az eseménysor, melyben az *interdictum uti possidetis* alkalmazásra kerül, azonban így is lejátszódhatott:
(a zavarás csak egy önhatalmú kísérlet a dolog visszaszerzésére a korábbi birtokos által)

-2.	Eredetileg A hatalmában volt az ingatlan	
-1.	Az ingatlant F elvette tőle erőszakkal	
1.	Erre A visszakarja tőle venni az ingatlant, de ez nem sikerül, de zavarja F -t a birtoklásban	
2.	F a zavarás ellen interdictum ot kér a praetortól	
2a.	Ezzel szemben A kifogást emel és F hibás birtoklására hivatkozik (exceptio vitiosae possessionis)	
3.	Praetori vizsgálat (duplex)	
4.	A nem tudja bizonyítani, hogy F korábban erőszakkal vette el tőle a dolgot, vagyis, hogy F hibás birtokos	A sikeresen bizonyítja, hogy F korábban erőszakkal vetette őt ki az ingatlan birtokából
5.	A praetor F -nél hagyja a dolgot, eltiltja A -t a zavarástól	A praetor visszaadja A -nak a dolgot
	(megtartó hatály)	(visszaszerző hatály)

ingatlanok birtokvédelme (3)

interdictum unde vi (A)

Az *interdictum unde vi* a közönséges erőszakot (*vis cottidiana*) alkalmazó ingatlanfoglaló elleni védelmi eszköz, amely a birtok visszaszerzésére irányul, feltéve, hogy a kivetés egy éven belül történt.

Az egyszerűbb eseménysor váza a következő:

1.	A kivette F -t (nem fegyveres) erőszakkal az ingatlanból, tehát A birtokolja azt
2.	F a visszaszerzés érdekében interdictumot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja az erőszakos kivetést
5.	Visszaadja a dolgot F -nek
	(visszaszerző hatály)

ingatlanok birtokvédelme (4)

interdictum unde vi (B)

Az eseménysor azonban úgy is elképzelhető, hogy a bepanaszolt kivetés annak eredménye, hogy a korábbi birtokos önhatalommal sikerrel visszafoglalta az ingatlant:

-2	Eredetileg A hatalmában volt az ingatlan	
-1	Az ingatlant F elvette tőle erőszakkal	
1.	Erre A visszavette tőle megengedett (nem fegyveres) erőszakkal az ingatlant, tehát ő birtokolja azt	
2.	F a visszaszerzés érdekében interdictumot kér a praetortól	
2a.	Ezzel szemben A kifogást emel és F hibás birtoklására hivatkozik (exceptio vitiosae possessionis)	
3.	Praetori vizsgálat (duplex)	
4.	A nem tudja bizonyítani, hogy F korábban erőszakkal vette el tőle a dolgot, vagyis, hogy F hibás birtokos	A sikeresen bizonyítja, hogy F korábban erőszakkal vetette őt ki az ingatlan birtokából
5.	A praetor F -nek <i>visszaadja</i> a dolgot (visszaszerző hatály)	A praetor A -nál <i>hagyja</i> a dolgot (megtartó hatály)

ingatlanok birtokvédelme (5)

interdictum de vi armata

Az *interdictum de vi armata* az *unde vi* szigorúbb esete:

az ellen megy (egy éven túl is), aki a felperest csoportos vagy fegyveres erőszakkal verte ki az ingatlan birtokából.

Ellene nem hozható fel az *exceptio vitiosae possessionis*, vagyis a *vis armata* alkalmazó nem hivatkozhat a felperes vele szembeni hibás birtokára.

Az eseménysor így vázolható:

-2.	Eredetileg A hatalmában volt az ingatlan
-1.	Az ingatlant F elvette tőle erőszakkal
1.	A kivette F -t meg nem engedett (fegyveres vagy csoportos) erőszakkal az ingatlanból, tehát A birtokolja azt
2.	F a visszaszerzés érdekében interdictumot kér a praetortól
3.	Praetori vizsgálat (simplex)
4.	A praetor megállapítja a fegyveres erőszakkal történt kivetést
5.	Visszaadja a dolgot F -nek
	(visszaszerző hatály)

az ingók birtokvédelme

Az INGÓ dolgok birtokának védelmére a klasszikus korban mind **háborítás**, mind pedig **elvonás** esetére,

az ugyancsak igénybe vehető **önhatalom** (önvédelem, ill. a hibás birtokossal szembeni önsegély) **mellett, egyetlen** *possessorius* jogeszköz szolgált:

az *interdictum utrubi*

Ez az *interdictum duplex*, a benne foglalt parancs mindkét félhez szól.

A birtokpert közülük az nyeri meg, aki az *interdictum* kiadását **megelőző évben az ingó dolgot hosszabb időn át birtokolta** mint ellenfele, feltéve, hogy birtoka az ellenféllel szemben nem hibás.

Megegyezik tehát az ingatlanok birtokvédelmének elveivel annyiban, hogy a hibás birtokossal szemben egy éven belül visszaszerző hatályú.

Az alapvető eltérés abban van, hogy itt nem az *interdictum* kiadásakor, tehát pillanatnyi hibátlan birtok a **mérvadó**, hanem az, hogy a felek közül ki birtokolta **a dolgot a megelőző évben hosszabb ideig hibátlanul**.